

حسابداری دادگامی یک ضرورت

دکتر کاظم وادیزاده

حسابدار رسمی

سازش

جناب وادیزاده به این شماره از مجله و میز گفتگوی ما با محوریت مبارزه با فساد خوش آمدید. شما در نقش کارشناس رسمی حتما به مواردی در خصوص تقلب و مفاسد اقتصادی برخورد داشته‌اید. ابتدا واژه فساد را از جنبه‌های مختلف و به خصوص جنبه حقوقی و قضایی برای همراهان ما واکاوی بفرمایید و مصادیقی از آن را برشمارید.

دکتر وادیزاده

تعاریف جامعی در خصوص مفاسد اقتصادی از بعد حقوقی و قضایی وجود نداشته و در برخی از قوانین کیفری و حقوقی تعاریفی محدود به مصادیق در خصوص مفاسد اقتصادی مطرح گردیده است. استانداردهای حسابرسی تنها به تقلب و تحریف بااهمیت و نحوه گزارش این پدیده اشاره نموده است. فساد از ریشه فسد و به معنای جلوگیری از انجام اعمال درست و سالم است و در زبان انگلیسی با واژه Corruption و ریشه لاتینی Rumpere مطرح می‌شود که به معنای شکستن و نقض کردن است و چیزی که شکسته یا نقض

(وجه نقد، موجودیها و سایر داراییها) و تقلب در گزارشگری مالی در سطح صورتهای مالی (کم‌نمایی و بیش‌نمایی داراییها و درآمدها و بدهیها، ارزیابی نامناسب و نادرست داراییها، افشا ناکافی، تقلب در تفاوت زمانی) وجود دارد. همانطور که در توضیحات فوق مطرح گردید کاربرد اصطلاح مفاسد اقتصادی به موضوعاتی می‌پردازد که از جنبه‌های کیفی و کمی خسارتهایی به یک فرد یا یک سازمان شامل ایجاد رانتهای سیاسی و اقتصادی، فعالیتهای زیر زمینی، کلاهبرداری، اختلاس، پرداخت رشوه، جعل و دستکاری اسناد، تبانی و ... وارد می‌نماید.

حسابرس

با توصیفی که ارائه نمودید این سوال به ذهن می‌رسد که اصولاً چه تفاوتی بین مفاسد اقتصادی و تقلب مالی وجود دارد؟

می‌شود می‌تواند قوانین و مقررات یا قواعد اداری باشد. به این معنا، فساد پدیده‌ای است که مجموعه‌ای را از اهداف و کارکردهای خود بازدارد.

حسابرس

برای روشن شدن گستره موضوع بفرمایید به طور خاص برای "فساد اقتصادی" چه تعاریفی وجود دارد؟

دکتر وادیزاده

تعاریف فراوانی برای فساد اقتصادی وجود دارد. رابرت ب. زولیک، رئیس بانک جهانی، فساد اقتصادی را سرطانی می‌داند که از فقیران می‌دزدد و در امور حکومتی و اخلاقی به مصرف می‌رساند و اعتماد را از بین می‌برد. در جایی دیگر فساد به سو استفاده از قدرت برای برداشت شخصی تعبیر شده و مسایلی از جمله رشوه، کلاهبرداری، اخاذی، اختلاس و ... را شامل می‌شود. طبق تعریفی که در سال ۱۹۹۳ برای نخستین بار توسط شیلفر و وشینی عنوان شده، فساد عبارت است از استفاده از اموال دولتی در جهت منافع شخصی. صورتهای مختلفی از فساد اقتصادی وجود دارد که ممکن است آشکارا و یا به طور مخفیانه اتفاق بیفتد. ممکن است فساد اقتصادی با هدف کسب منافع شخصی و یا از روی کینه صورت بگیرد. در هر صورت مشتری و مصرف‌کننده هزینه فساد اقتصادی را می‌پردازد. فساد رقابت را فرو می‌نشاند و بازار آزاد را واژگون می‌سازد. بروز فساد مالی و تقلب به عنوان یک جرم کیفری در قوانین کشور لحاظ گردیده و ارتکاب آن مخاطره و تهدیدی برای حیات اقتصادی سازمان بوده و منجر به سلب اعتماد عمومی خواهد شد. فساد اقتصادی مطابق گزارش انجمن بازرسان ویژه تقلب آمریکا (ACFE-2006) بیانگر سوء استفاده از موقعیت برای منفعت شخصی یا سوء استفاده از داراییهای متعلق به سازمان است. طبق استاندارد حسابرسی ۲۴۰ (IAS240) تقلب یک اقدام عمدی است که توسط یک شخص حقیقی یا حقوقی مانند مدیریت، کارکنان، اشخاص ثالث و ... جهت کسب منافع شخصی یا به نفع گروهی خاص صورت می‌پذیرد. سه عامل اصلی تشکیل دهنده تقلب در سطح صورتهای مالی شامل فساد مالی (رشوه، تضاد منافع، انعام غیرقانونی و اخاذی اقتصادی)، سوء استفاده از داراییها

حسابرسان در حوزه

تقلب مهارت و دانش فنی نداشته و

به تناسب به کارگیری

چک لیستهای حسابرسی

سعی در بررسی کلی و تحلیلی

موضوع تقلب در

گزارشگری مالی دارند

دکتر وادیزاده

در **تقلب مالی** بیشتر رویکرد درون سازمانی و تقلبات در سطح صورتهای مالی مطرح بوده و در بیشتر مواقع قصد متقلب برداشت وجوه به نفع شخص یا گروه خاص نبوده و بیشتر در چارچوب اندازه‌گیری داراییها، بدهیها و درآمدها و هزینه‌ها این اتفاق صورت می‌پذیرد. لیکن قصد و نیت در **مفاسد اقتصادی**، برداشت و یا ایجاد منفعت برای شخص یا گروه خاصی می‌باشد.

سپاس

رشوه و پورسانت در کدام طیف قرار می‌گیرند؟

دکتر وادیزاده

در خصوص رشوه و پورسانت به دلیل ماهیت متقلبانه و پرداخت چنین وجوهی خارج از چارچوب صورتهای مالی و یا ثبت ارقام رشوه تحت هر عنوانی با تغییر شکل ثبت و ایجاد مستندات واهی، امکان کشف و گزارشگری برای حسابرسان مستقل وجود نداشته و با تقویت سیستم کنترلهای داخلی، توسط حسابرسان داخلی و یا تیم اجرایی مالی قابل رصد و کشف می‌باشد.

سپاس

مسئولیت مبارزه با این شیوه‌های از کسب منفعت‌های نامشروع آیا به‌طور مشخص تفکیک شده است؟ برای حسابرسان چه مسئولیتی و از سوی چه مرجعی در نظر گرفته شده است؟

دکتر وادیزاده

بدیهی است در ساختار قضایی کشور مسئولیت کشف رشوه بر عهده نهادهای امنیتی و اطلاعاتی و با مواجهه حضوری پرداخت‌کننده و دریافت‌کننده اثبات می‌گردد. در استانداردهای حسابرسی به‌صورت کلی مسئولیت مدیریت بنگاه اقتصادی، اجرای سیستم کنترلهای داخلی مناسب جهت پیشگیری و کشف تقلب و حسابرس مستقل طراحی و برنامه‌ریزی مناسب جهت کشف تحریفهای بااهمیت در صورتهای مالی است. هر چند طبق استانداردهای حسابرسی مسئولیت مستقیمی در خصوص کشف تقلب برای حسابرس پیش‌بینی نشده است لیکن در پرونده‌های قضایی، بر اساس قضاوت قاضی پرونده، مجازات‌هایی برای حسابرسان پیش‌بینی می‌گردد.

سپاس

آیا موسسات حسابرسی از سیستم کنترل کیفی قوی برای بهبود رسیدگیهای خود در حوزه تقلب برخوردار می‌باشند؟ راهکار چیست؟

دکتر وادیزاده

موسسات عضو جامعه حسابداران رسمی هر چند دارای سیستم کنترل کیفیت در سطح موسسه و هر پرونده رسیدگی هستند و به‌صورت سالیانه از طریق جامعه حسابداران رسمی کنترل و رسیدگی می‌گردند، در حوزه فساد و تقلب در چارچوب استانداردهای حسابرسی تنها تحریفهای بااهمیت در سطح صورتهای مالی مورد بررسی قرار گرفته و در صورت مشاهده گزارش می‌گردد. بدیهی است به دلیل محدودیت‌های ذاتی حسابرسان در امر رسیدگی، از جمله رسیدگی نمونه‌ای به اسناد و مدارک، دستکاری، جعل و تبانی در اسناد و معاملات، عدم دسترسی به سامانه‌ها و ابزارهای نظارتی، امکان کشف و رصد دقیق تقلبهای کارکنان، مدیران و اشخاص ثالث به‌صورت کامل وجود نداشته و ضرورتاً می‌بایستی روشها و تکنیکهای دیگری جهت رسیدگی پیش‌بینی و جایگزین گردد. در ایران به دلیل اقتصادهای زیرزمینی و غیرشفاف، عدم انعکاس بسیاری از رویدادهای مالی و معاملات در دفاتر قانونی و عدم افشای آن در صورتهای مالی، وجود تقلبهای بسیار در اعطای مجوزهای طلایی و تغییرات متقلبانه در فرایند و کیفیت اسناد و ایجاد رانتهای اطلاعاتی، در بیشتر تقلبهای انجام‌شده، حسابرسان اطلاعی از ارتکاب جرایم نداشته و مکانیزمهای دیگری از جمله حسابداری دادگاهی ضرورت خواهد یافت. با استقرار حسابداری دادگاهی و استفاده از ظرفیتهای قانونی این اهرم نظارتی می‌توان با بهره‌گیری از سیستمهای فناوری و اطلاعاتی و سامانه‌های تجاری و هویتی، تقلب و فساد در سطح بنگاه اقتصادی و دولتها را کاهش داد.

سپاس

آیا نیروی انسانی در حرفه حسابرسی توانمندی لازم برای کشف موارد تقلب در گزارشگری مالی را دارد؟

دکتر وادیزاده

منابع انسانی یکی از اصلی‌ترین عوامل در حسابرسی و

فنی و با دانش شده و بازه زمانی حضور نیروهای متخصص در حرفه حسابرسی کاهش می‌یابد. حسابرسان در حوزه تقلب مهارت و دانش فنی نداشته و به تناسب به‌کارگیری چک لیستهای حسابرسی سعی در بررسی کلی و تحلیلی موضوع تقلب در گزارشگری مالی دارند. به‌نظر می‌رسد جامعه حرفه‌ای و موسسات حسابرسی میبایستی نسبت به افزایش توانایی منابع انسانی و قدرت جذب نیرو در موسسات و بهبود روشهای رسیدگی اقدام نمایند.

سازمان

اظهارنامه‌های مالیاتی بسیار و بسیار زیادی تسلیم سازمان امور مالیاتی می‌شود اما ضریب کم نفوذ حسابرسی و نقش کم‌رنگ آن در شرکتها احساس می‌شود. به‌نظر شما آیا این عامل باعث ایجاد فساد یا تشدید آن می‌شود؟

دکتر وادیزاده

فرایند ارائه اظهارنامه‌های مالیاتی توسط مودیان و نحوه رسیدگی به آن می‌بایستی توسط قانون‌گذاران و دولت‌مردان مورد بررسی جدی قرار گرفته و اصلاح و بهبود قوانین و مقررات مرتبط مالی و اقتصادی متناسب با شرایط حاضر جامعه و همچنین ترویج و افزایش فرهنگ مالیات ستانی و روشهای وصول آن در برنامه‌های اجرایی قرار گیرد. در ایران به‌دلیل وجود اقتصاد و بازارهای پولی و بانکی غیرشفاف و زیرزمینی، آمار مناسب و دقیقی از تعداد شرکتهای فعال در کسب‌وکار، تعداد اظهارنامه‌های مالیاتی موثر، تعداد دقیق شرکتهای حسابرسی‌شده و آمار و اطلاعات مالیاتهای وصول‌شده به تفکیک نوع و ماهیت مشاغل و صنایع در اختیار عموم مردم وجود ندارد. بسیاری از اشخاص حقیقی و حقوقی اظهارنامه‌های مالیاتی خود را ارائه می‌دهند لیکن مبنای رسیدگی و نحوه و تشخیص و وصول آن مشخص نمی‌باشد. بسیاری از اشخاص حقیقی و حقوقی علیرغم وجود فعالیتهای اقتصادی، فاقد سابقه مالیاتی بوده و عملکرد و کسب‌وکار آنان مورد رسیدگی مالیاتی قرار نمی‌گیرد. هر چند سازمان مالیاتی در چند سال گذشته اقدامات جدی برای رصد این گروه تحت عناوین فرار مالیاتی و مبارزه با پولشویی از طریق رسیدگی به تراکنشهای بانکی انجام داده لیکن به‌نظر می‌رسد چارچوب و

بازنگری در روش‌ها و تکنیک‌های

پیشگیری و کشف تقلب

توسط ناظران دولتی و

ایجاد یک نهاد ناظر مستقل دولتی

می‌تواند افزایش بهره‌وری در

حسابرسی و شفافیت در

جامعه را به‌همراه داشته باشد

همچنین در بررسی و برخورد با تقلب در گزارشگری مالی است. گزارشگری مالی متقلبانه می‌تواند از طریق تدوین و به‌کارگیری استانداردهای مناسب حسابداری و حسابرسی و استفاده از نیروهای متخصص و زبده حسابرسی تعدیل گردد. مهم است که نیروی انسانی در چه شرایط و فضای علمی و آموزشی و با چه منابعی تربیت شده و تجربه، مهارت و تخصص خود را در چه سازمان و یا موسساتی به‌دست آورده است. کیفیت آموزش منابع انسانی در جوامع حرفه‌ای به‌عوامل متعددی از جمله آموزشهای مستمر حرفه‌ای، تجربه و مهارت و کسب دانش حرفه‌ای در امور اجرایی بستگی دارد و می‌تواند نیروی انسانی را متناسب با شرایط و موقعیتهای خاص حرفه تربیت و پرورش دهد. در ایران به‌دلیل مشکلات مالی موسسات حسابرسی، نیروی متخصص جذب موسسات حسابرسی نشده و بیشتر علاقه‌مند به فعالیت در واحدهای اجرایی و مشاوره می‌گردند. در بلندمدت حرفه حسابرسی، خالی از نیروهای

به صورت کامل امری غیرمنطقی می‌باشد. نفوذ و تاثیرگذاری حسابرسی مستقل زمانی معنا پیدا می‌کند که اطلاعات شفاف و بدون واسطه و از طریق دسترسی به ابزار و اطلاعات نهان در اختیار حسابرس قرار گیرد.

سازمان

با توجه به رتبه ایران در رتبه‌بندی سالانه سازمان شفافیت بین‌المللی نقش حرفه حسابرسی در ارتقای آن را توضیح دهید.

دکتر وادیزاده

سازمان شفافیت بین‌المللی (Transparency International) یک سازمان غیردولتی است که در سال ۱۹۹۳ تاسیس و دفتر اصلی آن در برلین آلمان قرار دارد. هدف این سازمان که در حدود ۱۰۰ کشور را نمایندگی می‌کند، تلاش برای مبارزه با فساد و افزایش آگاهی در مورد آن است. این سازمان به‌طور سالیانه اقدام به انتشار شاخص ادراک فساد می‌کند. سنجش فساد به استفاده از شاخصهای نظیر فساد، اختلاس، رشوه‌گیری، خرید و فروش پستهای دولتی، رشوه‌پذیری دستگاه قضایی، فساد مالی در میان سیاستمداران و مقامهای دولتی و عدم‌مقابله کافی یا ناکارایی در بیکار علیه فروش موادمخدر است. شاخص فساد نخستین بار توسط این سازمان در سال ۱۹۹۵ منتشر شد. این سازمان شاخص فساد را مانند سایر متغیرهای اقتصاد اندازه‌گیری و معرفی نمود. شاخص فساد (CPI) میزان فساد را از صفر تا ۱۰ نشان می‌دهد. بر اساس این شاخص صفر بیشترین فساد و ۱۰ کمترین فساد را نشان می‌دهد. شاخص دیگری به نام BPI (Bribe Payers Index) توسط این سازمان معرفی شده است. شاخص BPI بر خلاف CPI طرف تقاضای فساد یعنی پرداخت‌کنندگان رشوه را نشان می‌دهد. بر اساس آمار منتشره این سازمان، شاخص ادراک فساد در ایران (CPI) در سال ۲۰۲۳ (۱۴۹) ۱۴۹ امین کشور از ۱۸۰ کشور) سال ۲۰۲۲ (۱۴۷) ۱۴۷ امین کشور از ۱۸۰ کشور) و سال ۲۰۲۱ (۱۵۰) ۱۵۰ امین کشور از ۱۸۰ کشور) و جز غیر شفاف‌ترین کشورها در فساد عنوان شده است. حرفه حسابرسی بخش خصوصی، ساختار عملکردی بنگاه‌های اقتصادی را رصد و

فرایندهای چنین اقداماتی نیاز به بازنگری اساسی دارد. زمانی که شفافیت در سامانه‌های تجاری و مالیات ستانی دچار ضعف و نقصان گردد، عملاً ضریب نفوذ حسابرسی کاهش خواهد یافت و این تضعیف نفوذ حسابرسی منجر به افزایش فساد و تقلب در جامعه می‌گردد. در ایران به دلیل وجود دفاتر چندگانه، عملاً با حسابرسی دفاتر قانونی امکان کشف فرار مالیاتی، تقلب در گزارشگری مالی و پولشویی برای حسابرسان امکان‌پذیر نخواهد بود. دسترسی به سامانه‌های صدور مجوزها، سامانه پولی و بانکی و بازار سرمایه، گمرکی، مالیاتی، سامانه‌های تجاری و بازرگانی، سامانه بنگاه اقتصادی، سامانه‌های هویتی، سامانه ثبت اسناد و املاک و سایر سامانه‌های موجود، می‌تواند این امکان را به حسابرسان بدهد که بتوانند با تطبیق اطلاعات مالی نسبت به ارائه گزارش فساد و تقلب و پولشویی در صورت وجود اقدام کنند. تا زمانی که حسابرس فقط به اطلاعات مالی بنگاه اقتصادی (آن هم در سطح اثبات ادعای مدیران) دسترسی دارد، انتظار پیشگیری و کشف فساد

حرفه حسابرسی بخش خصوصی

ساختار عملکردی بنگاه‌های اقتصادی را

رصد و رسیدگی می‌کند

هرچند این رسیدگی‌ها می‌تواند در

کاهش رتبه‌بندی شفافیت

تاثیر داشته باشد

لیکن این تاثیر حداقلی است

ناظران دولتی انتظار می‌رود به دلیل دسترسی بی‌قید و شرط به اطلاعات مالی و اقتصادی (کمی و کیفی)، سامانه‌های تجاری و بازرگانی و هویتی نسبت به بررسی مناسب‌تر فساد و تقلب و پولشویی اقدام نمایند. بازرنگری در روشها و تکنیک‌های پیشگیری و کشف تقلب توسط ناظران دولتی و ایجاد یک نهاد ناظر مستقل دولتی (پیش‌بینی عدم‌موازی کاری) می‌تواند افزایش بهره‌وری در حسابرسی و شفافیت در جامعه را به همراه داشته باشد.

سازمان

در اتحادیه اروپا دادگاهی تعریف شده است با عنوان دادگاه حساب‌برسان (Court of Auditors) آیا ضرورت چنین دادگاهی در کشورمان احساس می‌شود؟

دکتر وادیزاده

پاسخ: اصطلاح Court of Auditors، دیوان محاسبات اتحادیه اروپا می‌باشد که رسیدگی و نظارت به بودجه و فرایندهای مالی دولتها را برعهده داشته و توصیه‌ها و بیانیه‌هایی در راستای چگونگی نظارت بر عملکرد و نحوه گزارشگری آن ارائه می‌دهد. در کشورهای آمریکا و اروپا و همچنین در چند سال گذشته در ایران دادگاه‌های ویژه تخصصی رسیدگی به جرایم اخلاص‌گران در نظام اقتصادی و بانکی پیش‌بینی و به اجرا گذاشته شده است. تخصصی‌کردن دادگاه‌ها و دادرهای ویژه این امکان را به سیستم قضایی کشور می‌دهد که با حضور قضات متخصص در امور مالی و اقتصادی (پولی، بانکی، بازار سرمایه و مالیات) در رسیدگیها به پرونده دقت لازم انجام و پرونده‌ها در مدت زمان محدودی رسیدگی گردد. حسابداران دادگاهی می‌توانند به‌عنوان بازوی نظارتی قضات در امر رسیدگی کمک شایانی داشته باشند.

سازمان

از مشارکت پیوسته جنابعالی با میز گفتگوی حساب‌برسان سپاسگزاریم.

تا زمانی که حساب‌برسان فقط به

اطلاعات مالی بنگاه اقتصادی

(آن هم در سطح اثبات ادعای مدیران)

دسترسی دارد

انتظار پیشگیری و کشف فساد

به صورت کامل امری غیرمنطقی می‌باشد

رسیدگی می‌کند. هر چند این رسیدگیها می‌تواند در کاهش رتبه‌بندی و شفافیت تاثیر داشته باشد لیکن این تاثیر حداقلی است. رتبه‌بندی سازمان شفافیت بین‌المللی بیشتر عوامل و مولفه‌های تاثیرگذار با رویکرد فسادهای دولتی، رانتهای سیاسی و اقتصادی و رشوه‌دهی و رشوه‌پذیری در سیاستمداران و مقامات قضایی را رصد نموده، بنابراین ناظران دولتی از جمله سازمان حساب‌برسان، دیوان محاسبات، سازمان بازرسی کل کشور، کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی، نهادهای نظارتی، امنیتی و اطلاعاتی و حراستهای سازمانها می‌توانند با رسیدگیهای ویژه خود نقش اساسی در افزایش شفافیت داشته باشند. به‌استثنای سازمان حساب‌برسان که در چارچوب استانداردهای حسابداری و حساب‌برسانی رسیدگی خود را برنامه‌ریزی و اجرا می‌کند، مابقی ناظران دولتی فاقد چارچوب مشخص، مدون و استاندارد برای رسیدگی می‌باشند. متأسفانه سازمان حساب‌برسان نیز همانند موسسات عضو جامعه حسابداران رسمی دسترسی به سامانه‌های اطلاعاتی و تجاری را نداشته و امکان پیشگیری و کشف تقلب و پولشویی به‌صورت کامل فراهم نمی‌گردد. از سایر